

Azərbaycan pedaqoji elminin görkəmli xadimi

Əjdər Ağayev XX əsrin 70-ci illərindən pedaqoji elmi-tədqiqat işlərinə qoşulmuşdur. Bu zaman artıq Azərbaycanda tanınmış alim pedaqoqlar dəstəsi yetişmişdi.

Əjdər Ağayev Azərbaycanda pedaqoq alimlər arasında ilk dəfə sosial-pedaqoji problemlə mövzuya müraciət edərək, "Azərbaycan ictimai-pedaqoji fikrində şəxsiyyətin formalaşması problemi" adlı fundamental tədqiqatını müzakirəyə təqdim etdi. Fəlsəfi, sosioloji, psixoloji, filoloji spektri özündə birləşdirən bu dissertasiya işi mütəxəssislər tərəfindən yüksək dəyərləndirildi. Müdafiəyə təqdim edilmiş bu iş Ali Attestasiya Komissiyasında mükəmməl pedaqoji əsər kimi qiymətləndirildi, üstəlik müəllifin çoxsaylı kitabları, məqalələri, tədris vəsaitləri, metodik işləmələri, 18 nəfər gəncin onun elmi rəhbərliyi ilə elmi dərəcə alması da nəzərə alınaraq Əjdər Ağayevə AAK Rəyasət Heyətinin iclasında bütün üzvlərin müsbət rəyi ilə elmlər doktoru dərəcəsi və professor elmi adı verildi. Televiziya akademik Azad Mirzəcənzadə ilə müsahibədə AAK-ın sədrinə "daha kimlərə belə bir şərəf qismət olar?" sualını verəndə, o, "hər hansı pedaqoji əsər Əjdər Ağayev plankasını keçsin demirəm, ona uyğun olarsa, mən o əsərin belə qiymətləndirilməsini təklif edə bilərəm; — dedi. Beləliklə, pedaqoji elmdə "Əjdər Ağayev plankası" anlayışı meydana gəldi.

Alimin əsas fəaliyyət sahəsini elmi-tədqiqatçılıq təşkil edir. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda (hazırda AR Təhsil İnstitutu) çalışdığı illərdə o, ilk növbədə Azərbaycanda təhsilin və pedaqoji fikrin inkişafı tarixini, görkəmli şəxsiyyətlərin pedaqoji görüşlərini, ideyalarını araşdırmış, pedaqogika tarixinin məzmununun zənginləşməsinə xidmət göstərmişdir.

Əjdər Ağayevin pedaqogika tarixinə dair əsərləri sırasında onun İranlı həmkarı Qulamhüseyn Ədaləti ilə birlikdə yazdığı "Məmmədhusayn Şəhriyarın pedaqoji görüşləri" əsərində mütəfəkkir şairin əsərlərinin orijinalına müraciət edən müəlliflərin onun fars və Azərbaycan dillərində yazdığı əsərlərdə müasir pedaqoji ideyaların olduğunu, sülhün, əmin-amanlıq arzularının, xalq həyatı və təbiətin təbii gözəlliklərinin, ailə nüfuzu və müəllim şəxsiyyətinin tərənnümünü ilə milli özünüdərk keyfiyyətlərini ortaya qoyduğunu faktlarla göstərmişlər. Əjdər Ağayevin orta əsr mütəfəkkirlərindən üzvü bəri XX əsrin görkəmli simalarına qədər ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin pedaqoji görüşlərini aşkarlayan, sistemləşdirən, onların müasirlik əhəmiyyətini üzə çıxaran onlarla məqaləsi bu gün pedaqogika elminin sərvətinə çevrilmişdir.

Əjdər Ağayevin əsərləri sırasında müasirliyi və ideoloji məfkurə istiqaməti ilə diqqəti daha çox cəlb edən əsəri "Nəsillərə örnək İnsan" kitabıdır. Kitabda ulu öndər Heydər Əliyev irsində təhsil, elm, milli kadr hazırlığı, milli tərbiyə konsepsiyası, məktəblilərin mənəvi tərbiyəsi, vətəndaş kamilliyi məsələləri lakonik, lakin çox məzmunlu təhlil olunur.

Əjdər Ağayevin elmi uğurlarından biri də onun əsas tərtibçisi və müəlliflərindən olduğu fundamental "Azərbaycan SSR-də pedaqoji fikir antologiyası"nın 1989-cu ildə Moskvada rus dilində nəşr olunmasıdır. Zərdüştdən ("Avesta"dan) Ə.H.Bəhmənyar, X.Şirvani, N.Gəncəvi, N.Tusi, M.Əvhədi, İ.Nəsimi, Ş.İ.Xətai, A.Bakıxanov, M.Ş.Vazeh və digər görkəmli simaların kommentarili təqdimatı ilə "Antologiya" o vaxtilə İttifaq respublikalarında və Avropada, Azərbaycanda təhsil və pedaqoji fikrin tarixən zənginliyini yayırdı. Ə.Ağayev, həmçinin klassik dünya pedaqoqlarının mütərəqqi ideyalarını Azərbaycanda yayılması və Azərbaycan pedaqoji fikrinin dünya elmi dairəsinə çatdırılması sahəsində də müəyyən xidmətlər göstərmişdir.

Alimin elmi yaradıcılığında şəxsiyyət probleminə dair tarixi-nəzəri aspektdə yazdığı əsərləri xüsusi yer tutur. 1974-cü ildən bu problemin tədqiqinə başlayan Ə.Ağayev "Azərbaycan maarifpərvərləri şəxsiyyət və onun formalaşması haqqında", "Azərbaycan maarifpərvərləri şəxsiyyəti haqqında" kitabları və məqalələri ilə problemin şərhini

verməyə başlamışdır. Bu araşdırmaların nəticələri alimin 1996-cı ildə ərsəyə gətirdiyi "Azərbaycan ictimai pedaqoji fikrində şəxsiyyətin formalaşması problemi" fundamental əsərində ümumiləşdirilmişdir. Bu əsərində o, insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasının amillərini (irsyyət, mühit, tərbiyə, özünü təkmilləşdirmə) meydana çıxardı, kamil insan konsepsiyasının bu baxımdan mahiyyətini aşkarladı. Eyni zamanda Azərbaycanda tərbiyə işinin elmi-pedaqoji əsaslarını müəyyənləşdirdi.

Alimin maraqlı doğuran tədqiqatlarından biri "Güneyqafqaz xalqlarının pedaqoji əlaqələri tarixindən" adlanır. Yetirməsi, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru Vahid Rzayevlə birlikdə hazırladığı bu əsər zəngin arxiv materialları əsasında yazılmışdır. Əsərdə Azərbaycan və gürcü xalqlarının pedaqoji sahədə tarixi əməkdaşlığı şərh olunur, daşnak erməni nümayəndələrinin qeyri-elmi iddialarının bu əlaqələrdə şəxsi marağa söykəndiyi faktlarla göstərilir.

Prof. Ə.Ağayevin tədqiqatlarının bir qismi təhsil tarixinin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Bu baxımdan onun "150 yaşlı Şuşa məktəbi", "Ötən əsrdə doğulmuşlardan biri" kitabları, Bakı qəza məktəbi və Salyan normal məktəbi haqqında yazdığı məqalələri səciyyəvidir. Şuşa və Qutqaşın ibtidai məktəblərinin yaranması, inkişafı və təhsilin yayılmasında rolundan bəhs edən müəllif bu təhsil ocaqlarının insanların həyatında oynadığı mütərəqqi rolunu geniş şəkildə oxuculara çatdırır.

Ə.Ağayevin tədqiqatlarının digər bir qismi təhsil və təlim məsələlərinin nəzəri və praktik yönündə təhlilinə həsr olunmuşdur. Onun "Müasir məktəbdə təlimin səmərəliliyini təmin edən şərtlər", "Müasir təlim prosesi: nəzəriyyə və təcrübə məsələləri", "Qloballaşma və təhsil" məqalələri və "Təlim prosesi: ənənə və müasirlik" kitabı ənənəvi təlim-tədris təcrübəsi ilə yanaşı Azərbaycanda təhsilin modernləşdirilməsi sahəsində ideyaları və alınmış nəticələri təqdim edir.

Ə.Ağayev təhsil problemlərindən bəhs edərkən onun ideoloji

mahiyyətinə də toxunur. Alimin fikrincə, təhsil milli ideologiya formalaşdırıcı əsas vasitələrdəndir. O, bildirir ki, milli ideologiya xalqın ideya-mənəvi baxışlarını, psixoloji xüsusiyyətlərini, mübarizə və yaşamaq amalını, can atdığı ideali təcəssüm etdirən sərvətidir. Milli ideologiya xalqın adət-ənənəsindən, mübarizə tarixindən, ictimai fikir və mədəniyyət dəyərlərindən vüsət tapır, öncül ideoloqlar tərəfindən formalaşdırılır, dövlət ideologiyası səviyyəsində təbiiq edildikdə ümumxalq amalının həyata keçirilməsi vasitəsinə çevrilir.

Ə.Ağayevin pedaqoji ideyaları sırasında şagirdlərə hüquqi biliklərin davamlı olaraq verilməsi sahəsində tədqiqatları da diqqəti cəlb edir. Onun "Məktəblilərin vətəndaşlıq borcu tərbiyəsi", "Vətəndaş olmağa borclusan" kitablarında, "Uşaq qanunpozmaları və mikro-mühit", "Məktəblilərin hüquq təcürbəsi tərbiyəsindən" və digər məqalələrində bu aspekt öz geniş əksini tapır.

Əjdər Ağayevin tədqiqatlarının xeyli qismi tərbiyə məsələlərinə, xüsusilə şagirdlərin əxlaqi-mənəvi tərbiyəsi işinə həsr olunmuşdur. Bu qəbildən "Məktəblilərin vətənə sədaqət tərbiyəsi", "Həyatın astanasında" kitabları, "Məktəblilərin iqtisadi tərbiyəsinə dair", "İbtidai sinif şagirdlərinin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi", "Ümumtəhsil məktəblərində fiziki tərbiyə və idmanın inkişafı", "Məktəbli gənclərin mənəvi tərbiyəsi", "Tərbiyəyə kompleks yanaşma tərbiyə işi təşkilinin metodoloji prinsipi kimi" və digər onlarca məqaləsini qeyd etmək olar.

Ə.Ağayevin təlim-tərbiyə işinin təkmilləşdirilməsi, təhsilin müasirləşdirilməsi ilə əlaqədar çalışmaları, proqram və dərslərlərin meydana gəlməsi ilə nəticələnmişdir. O, həmkarları ilə birlikdə "Pedaqogika" (1993, 2003, 2006, 2007) dərslərlərinin hazırlanması və nəşrində fəallıq göstərmişdir.

Elmi fəaliyyətinin böyük bir hissəsinin sovetlər birliyi dövrünə aid olan Ə. Ağayevin pedaqogika elminin mühüm problemlərinə həsr olunmuş elmi, elmi-metodik və publisistik məqalələrinin bir çoxu

Moskvada nəşr olunan "Семья и школа", "Народное образование" və digər jurnallarda dərc olunmuşdur. Onun məqalələri belarus, Ukrayna, başqırd, ingilis və türk dillərində də işıq üzvü görmüşdür. Hazırda Rusiya Pedaqoji və Sosial Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü olan alim Akademiyanın tədbirlərində fəal iştirak edir. Yeri gəlmişkən, PSEA-nın vitse-prezidenti, Rusiya Təhsil Akademiyasının akademiki Svetlana Bondiryevanın Əjdər Ağayevə təbrik məktubundan bir fikrə diqqət yetirək. Akademik yazır: "Sizin pedaqogika sahəsində çoxsaylı elmi, elmi-publisistik əsərləriniz yalnız Azərbaycanda deyil, onun hüdudlarından uzaqlarda da tanınır, təqdir olunur".

Ə.Ağayev görkəmli pedaqoq və yazıçı kimi mədəniyyət tariximizin görkəmli simalarından S.S.Axundovun, A.Şaiqin ənənələrini davam etdirərək bədii yaradıcılığı ilə böyüyən nəslin təlim-tərbiyəsi işinə xidmət etməyə çalışmışdır. Onun "Balada dadı, bal dadı", "Fərhadın rəsmləri" (şeyrlər), "Sülh gəmisinin kapitanı", "Ceyran nənəm", (hekalələr), "Pişik balasının səhvi" (bir pərdəli pyes) kitabları balaca oxucular tərəfindən maraqla qarşılanmışdır. Ə. Ağayevin uşaqlar üçün yazdığı şeyrlərin bir çoxuna bəstəkarlar tərəfindən musiqi yazılmışdır. Bu mahnılar "Musiqi" dərslərlərində şagirdlərə öyrədilir.

Ə.Ağayev davamlı jurnalistlik fəaliyyəti ilə də təhsilin və pedaqogika elminin inkişafına çalışmışdır. O, "Azərbaycan məktəbi" jurnalının səkkiz metodik əlavəsi ilə birlikdə baş redaktor olarkən (1974-1981) pedaqogikanın elmi-nəzəri və metodiki problemlərinin üzə çıxarılması və həllinə kömək edən onlarca məqalənin nəşri vasitəsi ilə təhsilin nəzəri və təcrübə məsələlərinin yayılmasını təmin etmişdir. Bu müddətdə o, Rusiyada yaşayan görkəmli alimlərlə əlaqə saxlayaraq, M.Skatkin, İ.Lerner, M.Maxmutov, Y.Babanski və digər pedaqoqların seçmə məqalələrini Azərbaycan dilinə çevirərək jurnalda yaymışdır. Hazırda "Təhsil və zaman" qəzetinin baş redaktoru olaraq qabaqcıl pedaqoji təcrübənin, ayrı-ayrı müəllimlərin innovasiyalardan istifadə etməklə əldə etdiyi nəticələrin geniş təbliğini həyata keçirir. Yeri gəlmişkən qeyd etmək istərdim ki, Ə.Ağayev pedaqoji televiziya jurnalistikasının əsasını qoyanlardandır. O, 1971-ci ildən başlayaraq dövlət televiziyasında ardıcıl olaraq 30 ildən artıq müddətdə təlim-tərbiyə məsələlərinə, təbliğat metodikasına aid verilişlərin müəllifi və aparıcısı olmuşdur. Onun hazırladığı "Vətəndaşlıq borcu", "Həyat bizi səsəyir", "Ədəb-ərkan dünyamız", "Təbliğatçının televiziya məktəbi", "Təhsil: düşüncələr, mülahizələr" kimi verilişlər gənclərin şəxsiyyət kimi formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Görkəmli alim elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında da böyük zəhmət sərf etmişdir. Onun elmi rəhbərliyi ilə 50 nəfərdən artıq tədqiqatçı fəlsəfə doktoru və elmlər doktoru elmi dərəcəsi almağa nail olmuşdur. Ə.Ağayev elm məktəbinin yetirmələri respublikamızdakı təhsil ocaqlarında və xaricdə uğurla fəaliyyət göstərirlər. Həmin gənclərdən biri də bu sətirlərin müəllifidir.

Düşünürəm ki, alimin elmi uğurlarının, tədqiqatlarının geniş yayılmasının əsas səbəblərindən biri onun praktik müəllimlik fəaliyyəti ilə bağlıdır. O, bir müddət orta ümumtəhsil məktəblərində işləmiş, uzun illərdir ki, ali məktəblərdə çalışmaqdadır.

Alimin ictimai fəaliyyəti də faydalı olmuşdur. O, 1974-1990-cı illərdə gənclərin siyasi təhsili üzrə Respublika Metodiki Şurasının sədri, Təhsil haqqında Qanun lahiyəsini və Təhsil İslahatı üzrə Dövlət Proqramını hazırlayan işçi qrupunun, dərslərləri qiymətləndirmə komissiyasının və digər komissiyaların üzvü olmuş, Təhsil Nazirliyi elmi-metodiki şurasının pedaqogika və psixologiya bölməsinə, dissertasiya şurasına sədrlik etmişdir. O, 1998-ci ildə Azərbaycan müəllimlərinin XI qurultayında yaradılmış Təhsil Şurasının sədridir. Təhsil Şurasının xətti ilə ölkədə və xaricdə Azərbaycan həqiqətlərini təbliğ edən, Azərbaycanda təhsilin tendensiyalarını səciyyənləndirən, Ermənistan dövlə-

tinin mənfur düşmənçilik siyasətini və Qarabağ probleminin əsl mahiyyətini bəyan edən beynəlxalq konfranslar keçirmiş, Azərbaycan dövlətinin multikultural siyasətinin yayılmasına çalışmışdır.

Professor Əjdər Ağayev Respublika Ağsaqqallar Şurasının İdarə heyətinin, Təhsil İşçiləri Azad Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsinin, ali məktəbdə ictimai nəzarət və məsləhət şurasının, bir sıra qəzet, jurnal redaksiya heyətinin üzvüdür. O, təhsildəki xidmətlərinə görə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar müəllimi fəxri adına (2000-ci il) layiq görülmüşdür. 2006-cı ildən işə Prezidentin fərdi təqaüdü ilə mükafatlandırılıb.

Ə.Ağayev "Seçilmiş əsərləri"nin yeddi cildinin nəşrini tamamlamışdır. Azərbaycanın elm xadimləri seriyasından Bibliografyası nəşr olunmuşdur. Azərbaycanımızın dünyada təqdir olunan sürətli inkişafından ruhlanan alim yeni-yeni əsərlər üzərində çalışır, tələbələrə, pedaqoji ictimaiyyətlə görüşür, məsləhətlər verir, mühazirələr oxuyur.

Böyük səmimiyyət və məhəbbətlə görkəmli alim, Pedaqoji və Sosial Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Əməkdar müəllim, pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Əjdər Ağayevi qarşıdan gələn yubileyi münasibəti ilə təbrik edir, ona möhkəm cansağlığı, fəaliyyətində yeni-yeni nailiyyətlər arzulayıram.

Hümeyir ƏHMƏDOV,
pedaqoji elmlər doktoru,
professor.